

ASPEKTY PRAWNE NAUCZANIA RELIGII W SZKOŁACH PUBLICZNYCH

W obowiązującym stanie prawnym nauczanie religii w Polsce prowadzone jest w szkołach publicznych w ramach państwowego systemu oświaty. Podstawową konsekwencją takiego stanu rzeczy jest fakt, iż edukacja religijna prowadzona przez Kościół katolicki, a także inne zainteresowane Kościoły odbywa się na podstawie przepisów prawa polskiego, czyli prawa świeckiego. Owszem prawo to stanowione być powinno w porozumieniu z władzami kościelnymi, nie zmienia to jednak faktu, że gospodarzem a jednocześnie organizatorem katechizacji szkolnej są państwowe i samorządowe władze świeckie. Obowiązujące przepisy prawne wyznaczają pewne ramy organizacyjne określając: 1) status religii jako przedmiotu szkolnego; 2) prawa i obowiązki uczniów oraz ich opiekunów prawnych; 3) kompetencje władz oświatowych; 4) uprawnienia Kościoła; 5) status nauczycieli religii.

1. Nauka religii przedmiotem równoprawnym

1. 1. Podstawy prawne

Zasadę równoprawnego traktowania religii jako przedmiotu szkolnego wywodzi się z przepisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹ Przepisowi art. 53 ust. 4 Konstytucji nadano następujące brzmienie: „Religia Kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole przy czym nie może być naruszana wolność sumienia i religii innych osób”.

W przepisie tym nie użyto wprawdzie sformułowania „równoprawnym przedmiotem”, lecz samo określenie „przedmiot nauczania” zakłada – jak się wydaje – takie właśnie jego rozumienie. Skoro nauka religii jest przedmiotem nauczania, to jest ona takim samym przedmiotem jak każdy inny przedmiot. Każda inna interpretacja tego przepisu zakładałaby nieuprawnioną dyskryminację.

¹ Dz. U. Nr 78, poz. 483.

Treść zasady równouprawnienia religii jako przedmiotu szkolnego można zatem ująć następująco: jeśli nauka religii jest prowadzona na terenie szkół publicznych i w ramach systemu oświaty, nie należy czynić różnic między nauczaniem religii i nauczaniem innych przedmiotów. Nauka religii winna być traktowana tak jak każdy inny przedmiot nauczania. Nauczający religii katecheci winni być zatrudniani na takich samych zasadach jak inni nauczyciele oraz poddani analogicznemu prawom i obowiązkom. Ewentualne różnice w statusie tego przedmiotu mogą wynikać jedynie z jego specyfiki.

W sposób wyraźny powołał się na nią Europejski Trybunał Praw Człowieka w uzasadnieniu orzeczenia z dnia 7 grudnia 1976 r. przeciwko Danii². Trybunał wywiódł tę zasadę z art. 8, 9, 14 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r.³ oraz z art. 2⁴ Protokołu nr 1 do Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 20 marca 1952 r.⁵

1. 2. Zasady oceniania i klasyfikowania

Z zasady równoprawnego traktowania religii jako przedmiotu szkolnego wynikać powinien imperatyw stosowania ogólnych zasad oceniania i klasyfikowania uczniów. Imperatyw ten niekoniecznie ma odzwierciedlenie w przepisach wykonawczych dotyczących nauczania religii oraz w praktyce administracyjnej.

Aktualnie obowiązujące rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej dotyczące zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów⁶ formalnie nie ma zastosowania w stosunku do religii i etyki, stanowiąc w § 1 ust. 5, iż zasady oceniania z religii i etyki określają odrębne przepisy⁷. Te

² Wyrok ETPC z 7 grudnia 1976 r. Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen przeciwko Danii, skarga nr 5095/71, ser. A, nr 23-Digest III, s. 367-368 – Nowicki, 1589

³ Dz. U. z r. 1993, nr 61, poz. 284.

⁴ Przepis ten brzmi: „Nikt nie może być pozbawiony prawa do nauki. Wykonując swoje funkcje w dziedzinie wychowania i nauczania, Państwo uznaje prawo rodziców do zapewnienia tego wychowania i nauczania zgodnie z ich własnymi przekonaniami religijnymi i filozoficznymi”.

⁵ Dz. U. z r. 1995, Nr 36, poz. 175.

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562 ze zm.).

⁷ Także rozporządzenia obowiązujące w poprzednich okresach wyłączały zastosowanie przepisów ogólnych w zakresie oceniania i klasyfikowania wobec nauki religii i etyki. Analogiczne rozwiązania zawarte były w: Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz prze-

odrębne przepisy dotyczące ocen z religii umiejscowione zostały w § 9 rozporządzenia MEN z 14 kwietnia 1992 r.⁸ Znajdujące się tam regulacje odnoszą się jedynie do skali ocen stosowanej w nauczaniu religii i zawierają jedynie ogólne stwierdzenie, iż „ocena z religii (etyki) jest wystawiana według skali ocen przyjętej w danej klasie”. W rozporządzeniu tym nie została zatem określona ani skala ocen bieżących, ani też skala ocen rocznych (semestralnych). Nie zostały ponadto określone zasady oceniania uczniów z upośledzeniem umysłowym. Przede wszystkim zaś nie zostały jasno określone elementy, które podlegają ocenie (np. osiągnięcia edukacyjne, zachowanie ucznia itp.).

W praktyce w nauczaniu religii stosuje się w ocenianiu bieżącym oraz rocznym (semestralnym) skalę ocen analogiczną do tej, jaka została ustalona w § 13 ust. 2 rozporządzenia MEN z dnia 30 kwietnia 2007 r., czyli w skali 1-6⁹. Dotyczy to szkół wszelkich typów, w tym także klas I-III szkół podstawowych oraz przedszkoli. W praktyce, w odniesieniu do nauczania religii nie ma zatem zastosowania przepis § 13 ust. 3 rozporządzenia MEN stanowiący, iż „w klasach I-III szkoły podstawowej śródroczne i roczne oceny klasyfikacyjne z zajęć edukacyjnych są ocenami opisowymi”¹⁰. Ocena ta jest wystawiana według skali ocen przyjętej dla pozostałych etapów nauczania tj. zgodnie z §. 10 ust. 2 w/w rozporządzenia (skala 1-6).

1. 3. Ocena z religii na świadectwie szkolnym

Zgodnie z przepisami rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. ocena z religii jest umieszczana na świadectwie szkolnym bezpośrednio po ocenie ze sprawowania.

prowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. (Dz.U. z 2004r. Nr 199, poz. 2046), Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 marca 2001 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 29, poz. 323 ze zm.), Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 kwietnia 1999 r. w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 41, poz. 413 ze zm.).

⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz. U. Nr 36, poz. 155 ze zm.).

⁹ W skali tej uwzględnia się następujące stopnie: stopień celujący – 6, stopień bardzo dobry – 5, stopień dobry – 4, stopień dostateczny -, stopień dopuszczający 2, stopień niedostateczny – 1.

¹⁰ Ocena opisowa w klasach I-III po raz pierwszy wprowadzona została rozporządzeniem MEN z dnia 19 kwietnia 1999 r. Kolejne rozporządzenia podtrzymały to rozwiązanie.

Istotnym problemem związanym z realizacją zasady równoprawnego traktowania religii jako przedmiotu szkolnego jest kwestia wliczania ocen rocznych z nauki religii do tzw. średniej ocen. Sytuacja w tym zakresie na przestrzeni kilkunastu lat ulegała zmianom.

Obowiązujące obecnie rozwiązanie wprowadzone zostało na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 13 lipca 2007 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych¹¹, a podstawę prawną dokonania tych zmian stanowi art. 22 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 września 2007 r. Zmiana ta polega na tym, iż w rozporządzeniu MEN z dnia 30 kwietnia 2007 r. do paragrafu 20 dodano ust. 4a w następującym brzmieniu: „Uczniowi, który uczęszczał na dodatkowe zajęcia edukacyjne lub religię albo etykę, do średniej ocen, o której mowa w ust. 4, wlicza się także roczne oceny uzyskane z tych zajęć”. W paragrafie 22 rozporządzenia dodano ustęp 2a w następującym brzmieniu: „Uczniowi, który uczęszczał na dodatkowe zajęcia edukacyjne lub religię albo etykę, do średniej ocen, o której mowa w ust. 2, wlicza się także roczne oceny uzyskane z tych zajęć”.

Za wprowadzeniem przepisów umożliwiających wliczanie oceny z przedmiotów nadobowiązkowych do średniej ocen przemawiały przede wszystkim racje o charakterze pedagogicznym¹².

Przepisy dotyczące wliczania oceny z religii do średniej ocen nie korespondują z obowiązującymi formalnie przepisami dotyczącymi zasad oceniania i klasyfikowania uczniów. Skoro bowiem ocena z religii wliczana jest do średniej ocen, a co za tym idzie ma ona wpływ na uzyskiwane przez uczniów uprawnienia, to zasady uzyskiwania tej oceny nie mogą odbiegać od stosowanych w odniesieniu do innych przedmiotach. Tymczasem aktualnie obowiązujące rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej dotyczące zasad oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów formalnie wyłącza naukę religii z ogólnych zasad stosowanych w polskim systemie oświaty.

¹¹ Dz. U. nr 130, poz. 906.

¹² Pomijanie oceny z tych przedmiotów przy obliczaniu średniej ocen jest działaniem antymotywacyjnym i antywychowawczym. Jedną bowiem z podstawowych funkcji oceniania w szkole są tzw. wzmocnienia pozytywne dla wszechstronnego rozwoju osobowego ucznia. Nieuwzględnianie oceny z przedmiotów nadobowiązkowych zamazuje ponadto rzetelność informacji o podjętym wysiłku i osiągniętych wynikach pracy w szkole. Szerzej: W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych”, t. XI (2001), z. 1 Prawo, s. 131-159.

Wydaje się, iż nie ma żadnych przeszkód ani powodów, aby przepisy rozporządzenia wykonawczego MEN z 30 kwietnia 2007 rozciągnąć także na nauczanie religii poprzez uchylenie przepisu zawartego w § 1 ust 5. Rozciągnięcie przepisów przedmiotowego rozporządzenia na przedmiot „nauka religii” spowodowałoby przede wszystkim takie skutki, iż nauczyciele religii zobowiązani zostaliby do informowania uczniów i ich rodziców z początkiem każdego roku szkolnego o:

- a) wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych,
- b) sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów,
- c) warunkach i trybie uzyskania wyższej niż przewidywana rocznej (semestralnej) oceny klasyfikacyjnej (§ 4 ust. 1 rozporządzenia).

2. Prawa i obowiązki uczniów oraz ich opiekunów prawnych

2. 1. Prawo do pobierania nauki religii w szkole

Prawo do pobierania nauki religii jest zatem w Polsce gwarantowane konstytucyjnie. Prawo to – w odniesieniu do szkół podstawowych i gimnazjalnych – przysługuje rodzicom i opiekunom prawnym uczniów, zaś w szkołach ponadgimnazjalnych rodzicom oraz uczniom. Po osiągnięciu pełnoletniości o pobieraniu nauki religii decydują sami uczniowie.

2. 2. Ograniczenie w zakresie prawa do katechizacji szkolnej (limity uczniów)

Uprawnienie do uczestnictwa w lekcjach religii określonego wyznania może być w obowiązującym stanie prawnym realizowane jedynie wówczas, jeśli na lekcje te zgłosi się odpowiednia liczba uczniów. Minimalne limity uczniów określone zostały w rozporządzeniu MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. (§ 2 ust. 1-2). Przepisy te sformułowane zostały następująco: „Przedszkole i szkoła mają obowiązek zorganizowania lekcji religii dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów danej klasy lub oddziału (wychowanków grupy przedszkolnej). Dla mniejszej liczby uczniów w klasie lub oddziale (wychowanków w grupie) lekcje religii w przedszkolu lub szkole powinny być organizowane w grupie międzyoddziałowej lub międzyklasowej” (§ 2 ust. 1). „Jeżeli w przedszkolu lub szkole na naukę religii danego wyznania lub wyznań wspólnie nauczających zgłosi się mniej niż siedmiu uczniów (wychowanków), organ prowadzący przedszkole lub szkołę, w porozumieniu z właściwym kościołem lub związkiem wyznaniowym, organizuje naukę religii w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym (pozaszkolnym) punkcie katechetycznym. Liczba uczniów (wychowan-

ków) w grupie lub punkcie katechetycznym nie powinna być mniejsza niż trzy” (§ 2 ust. 2).

W związku z powyższymi limitami określonymi w rozporządzeniu MEN w literaturze podnoszony jest zarzut, iż „nie jest ono [rozporządzenie] w stanie zapewnić pełnego poszanowania zasady równouprawnienia dzieci, bez względu na wyznawaną religię oraz, że określony przez MEN limit nie ma upoważnienia ustawowego”¹³. Zarzut o braku ustawowej delegacji do określenia przez Ministerstwo limitów uczniów jest trafny¹⁴. Żadna bowiem ustawa nie upoważniła ministra do określenia takiego limitu. Słusznie też zauważa Borecki, iż „wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona tylko w drodze ustawy, względnie z normą sformułowaną w art. 31 ust. 3, że ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanowione tylko w ustawie”¹⁵.

Nie kwestionując samej zasadności stosowania limitów, stanowczo należy stwierdzić, iż tego rodzaju ograniczenia w przysługujących prawach można stosować jedynie w aktach prawnych rangi ustawowej. Rewizja obowiązujących limitów, dokonana już przez ustawodawcę winna być dokonana w taki sposób, aby umożliwić działalność katechetyczną na terenie szkół także wspólnotom wyznaniowym o mniejszym potencjale ludnościowym. Natomiast organy władzy wykonawczej, stosując w praktyce przepisy dotyczące organizowania nauki religii w szkołach publicznych winny szerzej uwzględniać przepisy zawarte w § 2 ust 4 rozporządzenia MEN z 1992 roku. Przepisy te stwarzają możliwość – na wniosek Kościoła lub innego związku wyznaniowego – zorganizowania nauczania religii danego wyznania w sposób odmienny niż określony w ust. 1-3, a tym samym zatrudnienia katechety dla grupy uczniów mniejszej niż 7-osobowa.

Względy pragmatyczne wynikają z założenia, że możliwości organizacyjne poszczególnych szkół są ograniczone (choćby liczbą sal lekcyjnych).

¹³ Zob. M. PIETRZAK, dz. cyt., s. 281.

¹⁴ Zob. P. PIETRZAK, dz. cyt., s. 248. Odnośnie limitów uczniów, dla których dyrekcja szkoły ma obowiązek zorganizowania nauczania religii określonego wyznania wypowiadałem się już w swoich publikacjach. Moje ówczesne wypowiedzi – być może z powodu niejasności użytych tam sformułowań – zostały zrozumiane nieopatrnie. W publikacjach tych nie odnosiłem się do problemu, czy MEN przekroczył swoje uprawnienia, określając powyższe limity, czy też nie. Odnosiłem się w nich jedynie co do samej słuszności określania limitów. Zob. A. MEZGLEWSKI, *Przepisy kształtujące rozwiązania systemowe w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce na tle standardów międzynarodowych*, w: *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, red. W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, Krosno-Sandomierz 2000, s. 113-114; W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii...*, s. 148.

¹⁵ P. BORECKI, *Konstytucyjność regulacji...*, s. 33.

Za przyjęciem w przepisach dotyczących szkolnego nauczania religii określonego limitu uczniów przemawiają dotychczasowe doświadczenia polskiego systemu oświaty. W okresie międzywojennym w odniesieniu do lekcji religii obowiązywał limit 12 uczniów. Przepisy te dopuszczały organizowanie na terenie szkół lekcji religii dla grup mniej licznych, jednakże nauczycielowi religii nauczającemu w takich grupach nie przysługiwało wynagrodzenie.

Limity 7-osobowe uczniów są obecnie stosowane w liceach ogólnokształcących w odniesieniu do organizowanych przez szkoły dodatkowych zajęć edukacyjnych z języków obcych oraz z przedmiotów ujętych w podstawie programowej w zakresie rozszerzonym¹⁶. Ponadto stosowane są także inne limity: 5-osobowe¹⁷, 12-osobowe¹⁸, 15-osobowe¹⁹. Stosowanie limitów występuje także w innych systemach prawnych, jak np. w Estonii²⁰, Łotwie²¹, Hiszpanii²², Portugalii²³, Niemczech²⁴.

¹⁶ Zgodnie z § 6 ust. 2 rozporządzenia MEN z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. nr 15, poz. 142, ze zm.) w liceach ogólnokształcących i trzyletnich liceach ogólnokształcących, liczących nie więcej niż dwa oddziały każdej klasy, zajęcia z języków obcych oraz z przedmiotów ujętych w podstawie programowej w zakresie rozszerzonym mogą być prowadzone w zespołach, w tym w zespołach międzyoddziałowych, liczących nie mniej niż 7 uczniów.

¹⁷ Zgodnie z § 6 ust. 4 i 6 rozporządzenia MEN z 12 lutego 2002 r. w szkole specjalnej i w oddziale specjalnym w szkole ogólnokształcącej oraz w szkole integracyjnej i w odmiale integracyjnym w szkole ogólnokształcącej na określonych zajęciach grupa uczniów nie może być mniej liczna niż 5.

¹⁸ Zob. § 6 ust. 5 rozporządzenia MEN z 12 lutego 2002 r.

¹⁹ Zob. § 6 ust. 7 rozporządzenia MEN z 12 lutego 2002 r.

²⁰ Ustawa z 1999 r. przewiduje tam limity 15 osobowe. Zob. M. KIVIORG, *Państwo i Kościół w Estonii*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. ROBERS (tłum. J. ŁOPATOWSKA-RYMKOWSKA, M. RYMKOWSKI), Wrocław 2007, s. 104.

²¹ W Łotwie obowiązuje limit 10 osobowy. Zob. R. BALODIS, *Państwo i Kościół w Łotwie*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. ROBERS (tłum. J. ŁOPATOWSKA-RYMKOWSKA, M. RYMKOWSKI), Wrocław 2007, s. 252.

²² Państwo finansuje nauczanie religii dla grup co najmniej 10 osobowych. Zob. I.C. IBÁN, *Państwo i Kościół w Hiszpanii*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. ROBERS (tłum. J. ŁOPATOWSKA-RYMKOWSKA, M. RYMKOWSKI), Wrocław 2007, s. 173.

²³ W Portugalii lekcje religii organizowane są dla grup 10 osobowych. Zob. V. Canas, *Państwo i Kościół w Portugalii*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. ROBERS (tłum. J. ŁOPATOWSKA-RYMKOWSKA, M. RYMKOWSKI), Wrocław 2007, s. 315.

²⁴ Przepisy szczegółowe dotyczące nauczania religii regulują ustawy krajowe. W poszczególnych landach zazwyczaj ustanawiane są limity od 6 do 8 osób. Zob.

2. 3. Oświadczenia o uczestnictwie w lekcjach religii

Oświadczenia dotyczące nauki religii składają jedynie ci uczniowie (rodzice, opiekunowie prawni), którzy wyrażają chęć uczestnictwa w lekcjach religii. Natomiast pozostali uczniowie nie składają żadnych oświadczeń. Obowiązujące przepisy nie przewidują możliwości składania oświadczeń negatywnych przez uczniów, którzy nie zamierzają uczęszczać na lekcje religii. Zdarzające się w praktyce przypadki wymagania od tych uczniów składania oświadczeń o nie uczestnictwie religii zakwalifikować należy jako nadużycie. Uczniowie ci nie powinni być przez nikogo niepokojeni z tego powodu, że nie złożyli oświadczeń o uczestnictwie w lekcjach religii. Problem składania przez uczniów tzw. oświadczeń negatywnych stanowił jeden z zarzutów podnoszonych przez Rzecznika Praw Obywatelskich we wniosku do Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 sierpnia 1992 r. o stwierdzenie niezgodności z prawem rozporządzenia MEN z 14 kwietnia 1992 r. Rzecznik podnosił wówczas, iż przepis rozporządzenia dotyczący składania przez uczniów tego rodzaju oświadczeń koliduje z art. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania respektującym tzw. prawo do milczenia. Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 29 kwietnia 1993 r. uznał za nielegalny kwestionowany przez RPO przepis § 3 ust. 3 rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r. w brzmieniu pierwotnym²⁵, stając na stanowisku, iż regulacje tam zawarte wychodzą poza delegację ustawową zawartą w art. 12 ustawy o systemie oświaty. Tym samym Trybunał uznał za zbyt precyzyjne odnośnienie się do merytum stawianego zarzutu.

Przepisy wykonawcze (§ 1 ust. 1 i 2 rozporządzenia MEN) normują, iż podstawą objęcia ucznia nauczaniem religii w szkołach stanowi „życzenie”, „wyrażone w najprostszej formie oświadczenia”. Przepisy te nie stawiają wymogu pisemnej formy składania przedmiotowych oświadczeń. Kwestia ta może być regulowana prawem statutowym, bądź regulaminem szkoły. Forma pisemna jest w praktyce często stosowana. Jest też wskazana, że względu na cywilnoprawną odpowiedzialność za ucznia w czasie lekcji religii.

Treścią oświadczeń, o których mowa, jest chęć uczęszczania przez ucznia składającego oświadczenie na przedmiot „nauka religii”. W treści

G. ROBERS, *Państwo i Kościół w Niemczech*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. ROBERS (tłum. J. ŁOPATOWSKA-RYNKOWSKA, M. RYNKOWSKI), Wrocław 2007, s. 282-283.

²⁵ Zakwestionowany przez Trybunał przepis brzmiał: „Nie są objęci nauką religii lub etyki uczniowie, którzy wedle oświadczenia rodziców lub ich samych (§ 1 ust. 1) pobierają naukę religii poza systemem oświaty lub świadomie z niej rezygnują. W miarę potrzeby należy im zapewnić opiekę lub zajęcia wychowawcze”.

oświadczenia winna ponadto być wskazana nazwa Kościoła albo innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej, który organizuje lekcje religii.

Na podstawie złożonych oświadczeń oraz samego faktu uczęszczania na lekcje religii postronni obserwatorzy mogą snuć uzasadnione przypuszczenia na temat przekonań religijnych osób uczęszczających na lekcje religii, lecz sytuacja ta nie ma nic wspólnego ze stanem faktycznym, do jakiego odnosi się norma konstytucyjna zawarta w art. 53 ust. 7, sankcjonująca tzw. prawo do milczenia. W przepisie tym jest mowa o zakazie żądania przez organy władzy publicznej składania przez obywateli oświadczeń dotyczących ich przekonań światopoglądowo-religijnych oraz przynależności wyznaniowej. W praktyce mogą jednak zdarzać się zarówno sytuacje, kiedy osoba będąca członkiem określonego wyznania nie złoży oświadczenia o uczestnictwie w nauce religii prowadzonej przez to wyznanie, jak też i takie, gdy w lekcjach religii danego wyznania uczestniczyć będą osoby nie podzielające przekonań religijnych głoszonych przez ten związek wyznaniowy. Niezależnie jednak od zdarzających się w praktyce przypadków, w treści oświadczeń składanych na podstawie art. 12 ust. 1 ustawy o systemie oświaty nie ma mowy o przekonaniach religijnych, ani też przynależności wyznaniowej osób składających oświadczenia.

3. Kompetencje władz oświatowych

3. 1. Obowiązek zorganizowania lekcji religii

Szkoły i przedszkola publiczne organizują naukę religii dla uczniów (wychowanków), w imieniu których wyrażono życzenie udziału w katechizacji szkolnej. W pewnym sensie współorganizatorem lekcji religii są także zainteresowane związki wyznaniowe. Uprawnienie związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii odnosi się do treści nauczania religii. Natomiast zwrot „szkoły publiczne organizują naukę religii” odnosi się do spraw formalnych, porządkowych, organizacyjnych, administracyjnych. Taka interpretacja użytego w ustawie o systemie oświaty terminu „organizuje” wynika z orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 kwietnia 1993 r.

Podstawowym obowiązkiem dyrekcji szkół i przedszkoli (a w pewnych sytuacjach organów prowadzących) wynikającym z dyspozycji zawartej w art. 12 ust. 1 ustawy o systemie oświaty jest zatrudnienie nauczycieli religii tych związków wyznaniowych, które wskazane zostały w oświadczeniach o uczestnictwie w katechizacji szkolnej. Przepis art. 12 ust. 1 USO nie jest jedyną normą prawną, w oparciu o którą obowiązek ten przez władze publiczne jest realizowany. Wyływa on także z właściwie

dokonanej wykładni aktów prawnych hierarchicznie wyżej usytuowanych: Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. (art. 53 ust. 4) oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (art. 9).

Zatrudniając nauczycieli religii dyrektorzy szkół i przedszkoli publicznych wykonują także pozostałe działania o charakterze organizacyjno-technicznym, mające na celu stworzenie warunków do prowadzenia lekcji religii przy wykorzystaniu bazy lokalowej i innych środków materialno-finansowych, które są w ich dyspozycji. W zakres obowiązku organizowania lekcji religii wchodzi także działania związane z zarządzaniem szkolnym nauczaniem religii, polegające m. in. na umieszczeniu zajęć z religii w planie zajęć, rozdysponowanie oddziałów (grup) poszczególnym katechetom itp.

3. 2. Nadzór pedagogiczny

Zgodnie z rozporządzeniem wykonawczym MEN z 14 kwietnia 1992 r. nadzór pedagogiczny nad nauczaniem religii winien być realizowany „w zakresie metodyki nauczania i zgodności z programem”, na zasadach określonych odrębnymi przepisami (§ 11 ust. 2). Ten lakoniczny i dość już archaiczny przepis rozporządzenia skonfrontować należy z przepisami ustawowymi, które w międzyczasie uległy bardzo istotnym przeobrażeniom. Literalna interpretacja przepisu zawartego w § 11 ust. 2 rozporządzenia byłaby dopuszczalna jedynie wówczas, gdyby nauczanie religii prowadzone było w budynkach szkolnych, ale poza systemem oświaty. Wydaje się zresztą, że przepis ten formułowany był jeszcze w czasie, kiedy zupełnie nie uświadamiano sobie kierunku zmian zachodzących w usytuowaniu nauczania religii. Niezależnie od intencji, jakie na początku lat 90. przyświecały autorom tego tekstu, jego wykładnia dokonywana w obowiązującym stanie prawnym, musi uwzględniać zmiany, jakie dokonane zostały w polskim ustawodawstwie, a więc dokonywana być musi z uwzględnieniem wykładni systemowej.

Uświadomić sobie należy przede wszystkim fakt, iż sama istota nadzoru pedagogicznego polega na kontroli i ocenie. Nauczyciele religii sytuujący się w ramach systemu oświaty na równych prawach z innymi nauczycielami (i równych obowiązkach) nie mogą nie być objęci tym nadzorem, gdyż cała działalność szkoły wchodzi w zakres wewnętrznego nadzoru sprawowanego przez dyrektora szkoły, zaś skuteczność, sprawność i legalność tego nadzoru jest z kolei weryfikowana przez instytucje sprawujące nadzór zewnętrzny. Zgodnie zatem z obowiązującym ustawodawstwem, nauczyciele religii nadzorowani są i oceniani przez nadzór pedagogiczny we wszystkich zakresach przewidzianych w art. 33 USO, a więc:

– w zakresie wymaganych kwalifikacji,

- w zakresie realizacji podstaw programowych i ramowych programów nauczania,
- w zakresie przestrzegania zasad oceniania i klasyfikowania oraz przeprowadzania egzaminów,
- w zakresie przestrzegania statutu szkoły,
- w zakresie przestrzegania praw dziecka i praw ucznia,
- w zakresie zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki.

Niezależnie od przyjmowanego poglądu w przedmiocie zakresu nadzoru pedagogicznego nad nauczaniem religii, stwierdzić należy, iż nadzór ten faktycznie jest realizowany w ramach systemu awansu zawodowego. Wszak spełnienie przesłanek uzasadniających nadanie nauczycielowi religii kolejnego stopnia awansu zawodowego ustalane jest w ramach nadzoru pedagogicznego.

Powracając do wykładni przepisu § 11 ust. 2 rozporządzenia MEN z 14 kwietnia 1992 r. i użytego tam określenia, że nadzór nad nauczaniem religii prowadzony jest „w zakresie metodyki nauczania i zgodności z programem”, stwierdzić należy, iż komentowany przepis nie stanowi przeszkody w dokonywaniu procesu ewaluacji nauczycieli religii. Ewaluacja ta może obejmować także wywiązywanie się katechetów z obowiązku respektowania zasad oceniania i klasyfikowania uczniów, a więc w pewnym sensie także efektów realizowanych zadań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych. Nauczyciele religii zobowiązani są do określania wymagań edukacyjno-wychowawczych z początkiem każdego roku szkolnego. Wymagania te ustalane są w sposób jawny. Nadzór pedagogiczny może zatem i powinien weryfikować, czy wymagania te są przez katechetę faktycznie realizowane. To uprawnienie władz oświatowych do badania, czy nauczyciel religii wywiązuje się z ustalonych standardów oceniania i klasyfikowania, wynika chociażby z faktu, że ocena z nauki religii ma wpływ na średnią ocen uzyskiwaną przez ucznia, a co za tym idzie ma wpływ na osiąganie wymiernych korzyści przez poszczególnych uczniów (ubieganie się o przyjęcie do szkół wyższego stopnia, stypendia itp.).

Przepis § 11 ust. 2 rozporządzenia MEN ma jednak pewne indywidualne znaczenie także w zmienionych warunkach prawnych, tzn. zawiera on w sobie indywidualną, samoistną normę prawną. Przepis ten wyłącza bowiem *implicite* możliwość dokonywania w ramach nadzoru pedagogicznego ocen efektywności działań o charakterze ewangelizacyjnym podejmowanych przez nauczyciela religii. Taki zresztą był prawdopodobnie pierwotny sens komentowanego tego przepisu, jaki chciał mu nadać prawodawca.

4. Uprawnienia Kościoła

4. 1. Prawo do ustalania treści nauczania, programów i podręczników szkolnych

Gwarancje autonomii w zakresie treści nauczania prowadzonego w ramach katechezy parafialnej wynikają wprost z wolności religijnej w aspekcie instytucjonalnym oraz z przepisu art. 25 ust. 3 Konstytucji RP. Tego rodzaju działalność związków wyznaniowych mieści się w zakresie spraw własnych, statutowych. Ewentualne naruszenie tego zakresu przez władze publiczne stanowiłoby ewidentne naruszenie podstawowej zasady relacji państwo-Kościół – zasady poszanowania autonomii i niezależności związków wyznaniowych. Jednakże nauczanie religii w szkołach publicznych nie posiada waloru działalności własnej. Jest ono jednym z przejawów działalności w sferze publicznej. Jednym z celów nauczania katechetycznego w szkołach publicznych jest przyczynienie się do wszechstronnego rozwoju osobowości humanistycznej uczniów. Na lekcjach religii – tak jak w całej edukacji – realizuje się cel dydaktyczny i wychowawczy: motywuje się uczniów do pogłębiania wiedzy oraz kształtuje się ich osobowość, przygotowując do jak najszerzej rozumianego życia społecznego²⁶. Teoretycznie zatem władze publiczne mogłyby formułować pewne oczekiwania dotyczące treści nauczania katechetycznego prowadzonego w szkołach publicznych. Jak jednak słusznie dostrzega Brenner, „w krajach, w których prowadzone są lekcje religii, dzieje się to z reguły w zgodzie z zasadami wspólnot religijnych, co oznacza, że wyobrażenie tych wspólnot o treści i celu zajęć lekcyjnych jest zasadniczo miarodajne. Tym samym lekcje religii nie są ponadwyznaniowym porównawczym spojrzeniem na nauki religijne, zwykłą nauką moralną, zajęciami o obyczajach, religijną wiedzą o charakterze historycznym czy relatywistycznym, historią religii i Biblii. Jego przedmiotem jest raczej treść wyznaniowa, mianowicie zasady wiary danej wspólnoty religijnej. Ich zadaniem jest przekazywanie tych zasad jako istniejącej prawdy”²⁷.

Kościół katolicki uzyskał dość znaczne gwarancje autonomii w zakresie prawa do ustalania programów i podręczników szkolnych. Zgodnie z art. 12 ust. 2 Konkordatu z 1993 r. „program nauczania religii katolickiej oraz podręczniki opracowuje władza kościelna i podaje do wiadomości kompetentnej władzy państwowej”. Natomiast w ustawie z dnia 17 maja

²⁶ A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii w publicznych przedszkolach i szkołach*, w: A. MEZGLEWSKI, H. MISZTAŁ, P. STANISZ, *Prawo wyznaniowe...*, s. 159.

²⁷ Zob. M. BRENNER, *Wolność religijna i wychowanie w Europie Zachodniej*, w: *Kultura i Prawo. Materiały III Międzynarodowej Konferencji na temat Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej* (Warszawa, 2-4 września 2002), red. J. KRUKOWSKI, O. THEISEN, Lublin 2003, s. 87.

1989 r. o stosunku państwa do Kościoła katolickiego zawarto postanowienie, iż „dzieci i młodzież szkolna, młodzież pracująca i osoby dorosłe korzystają z nauczania religii – zgodnie z programem ustalonym przez właściwą władzę kościelną” (art. 18 ust. 2). Natomiast w przepisach o charakterze ogólnym, a więc odnoszącym się do wszystkich związków wyznaniowych, a także w pozostałych ustawach regulujących w sposób indywidualny status prawny poszczególnych związków wyznaniowych, analogicznych gwarancji nie zamieszczono.

Prawo związków wyznaniowych do ustalania programów szkolnych oraz podręczników do nauczania religii obowiązujących w ramach szkolnej katechizacji zagwarantowane zostało natomiast w § 4 rozporządzenia MEN z 14 kwietnia 1992 r. Zgodnie z tym przepisem „nauczanie religii odbywa się na podstawie programów opracowanych i zatwierdzonych przez właściwe władze Kościołów i innych związków wyznaniowych przedstawionych Ministrowi Edukacji Narodowej do wiadomości. Te same zasady stosuje się wobec podręczników do nauczania religii”. Przepis powyższy (jak i całe rozporządzenie z 14 kwietnia 1992 r.) ustanowiony został na podstawie art. 12 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty.

Pełny zakres autonomii w zakresie ustalania programów szkolnych i podręczników do nauczania religii z jednoczesnym obowiązkiem powiadamiania (informowania) władz szkolnych o treści tych programów jest rozwiązaniem stosowanym także w innych systemach prawnych państw europejskich. Takie rozwiązanie stosowane jest m. in. w Austrii²⁸.

4. 2. Prawo do desygnowania i usuwania nauczycieli religii

Zgodnie z przepisami Konkordatu z 1993 r. nauczyciele religii muszą posiadać upoważnienie (*missio canonica*) od biskupa diecezjalnego. Cofnięcie tego upoważnienia oznacza utratę prawa do nauczania religii (art. 12 ust. 3).

Konkordat dotyczy jedynie nauczycieli religii katolickiej, jednakże identyczne zasady obowiązują także w zakresie zatrudniania przez szkoły publiczne nauczycieli religii innych wyznań. Wynika to z treści przepisu § 5 ust 1 rozporządzenia MEN z dnia 14 kwietnia 1992 r., który stwierdza, iż „szkoła może zatrudnić nauczyciela religii – katechetę szkolnego, zwanego dalej nauczycielem religii, wyłącznie na podstawie imiennego, pisemnego skierowania do danej szkoły, wydanego przez: (a) w przypadku Kościoła katolickiego – właściwego biskupa diecezjalnego; (b) w przypadku innych

²⁸ R. POTZ, *Państwo i Kościół w Austrii*, w: *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, red. G. ROBERS (tłum. J. LOPATOWSKA-RYNKOWSKA, M. RYNKOWSKI), Wrocław 2007, s. 20-21. Obowiązek ten polega na poinformowaniu Ministerstwa Edukacji o zawartości programu do nauczania religii oraz opublikowaniu go.

wyznań – właściwych biskupów lub zwierzchników kościołów albo związków wyznaniowych”.

W rozporządzeniu wykonawczym – podobnie jak w Konkordacie – zawarte zostało zastrzeżenie, iż cofnięcie skierowania do nauczania religii przez właściwą władzę kościelną „jest równoznaczne z utratą uprawnień do nauczania religii w danym przedszkolu lub szkole”.

W Konkordacie oraz w rozporządzeniu wykonawczym użyte zostały różnorodne terminy na określenie dokumentu będącego ze strony władz związku wyznaniowego aktem desygnowania na stanowisko nauczyciela religii. W Konkordacie użyto polskiego terminu „upoważnienie” oraz łacińskiego „*missio canonica*”²⁹. Natomiast rozporządzenie wykonawcze posługuje się terminem „skierowanie”. W języku potocznym dokument, o którym mowa, powszechnie określanany jest mianem misji kanonicznej. Wszystkie te terminy w odniesieniu do analizowanego dokumentu mają jednakowy zakres znaczeniowy. Określenie „*missio canonica*” jest terminem prawnokanonicznym, mającym zakorzenienie w doktrynie Kościoła katolickiego, używanym na określenie zewnętrznego aktu udzielonego ze strony właściwego autorytetu kościelnego, wyrażającego aprobatę na pełnienie określonej funkcji, zadania, urzędu. Wymogi formalne dotyczące prawidłowego udzielenia misji kanonicznej określają konkretne przepisy prawne oraz zwyczaj³⁰. Termin „skierowanie” bardziej natomiast akcentuje fakt, iż dokument ten jest indywidualnym aktem desygnowania do ściśle określonej placówki szkolnej.

Wymóg posiadania przez nauczycieli religii misji kanonicznej podyktowany jest tym, iż Kościoły i związki wyznaniowe muszą mieć swobodny wpływ na obsadę stanowisk nauczycieli religii, gdyż nauczyciele ci mają nauczać prawd, które stanowią depozyt wiary danego Kościoła czy innego związku wyznaniowego. Misja kanoniczna jest zatem gwarantem wierności danego katechety doktrynie Kościoła, który go desygnował do pełnienia tej funkcji.

Zasady udzielania misji kanonicznej oraz jej cofania regulują przepisy prawa wewnętrznego związków wyznaniowych. Także ewentualne dochodzenie przez nauczycieli jakichkolwiek roszczeń związanych z utratą misji kanonicznej może odbywać się jedynie w trybie postępowania wewnątrzkościelnego. Przepisy państwowe w tym względzie nie mają zastosowania. Postępowanie przed sądem państwowym jest jednak możliwe w sytuacji, gdy ustanie stosunku pracy zawartego z nauczycielem religii

²⁹ Etymologicznie termin ten wywodzi się od łacińskiego *mittere* (wyrzucić, wypuścić, umieszczać gdzieś, kłaść, puścić kogoś, coś, posyłać dokądś, kierować dokądś).

³⁰ Szerzej A. MEZGLEWSKI, *Misja kanoniczna*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. KAMIŃSKI, W. PRZYGODA, M. FIJAŁKOWSKI, Lublin 2006, s. 496-498.

nastąpiło wbrew obowiązującym przepisom prawa pracy. Należy bowiem mieć na względzie, iż odsunięcie nauczyciela religii od nauczania na skutek wygaśnięcia (utruty) misji kanonicznej oraz wygaśnięcie stosunku pracy zawartego pomiędzy szkołą i nauczycielem religii stanowią dwie odrębne kwestie. Utrata misji kanonicznej nie musi automatycznie skutkować rozwiązaniem (wygaśnięciem) stosunku pracy – szczególnie w sytuacji, gdy nauczyciel religii posiada kwalifikacje do nauczania innego przedmiotu.

4. 3. Prawo do realizowania nadzoru nad nauczaniem religii oraz do informacji o udziale w katechizacji swoich wiernych

Rozporządzenie wykonawcze zawiera przepisy umożliwiające realizację nadzoru wewnątrzkościelnego, który prowadzony jest przez poszczególne Kościoły i inne związki wyznaniowe. Postanawia ono, że do wizytowania lekcji religii upoważnieni są wizytatorzy wyznaczani przez władze kościelne. Listę osób upoważnionych do przeprowadzania wizytacji władze kościelne podają do wiadomości organom sprawującym nadzór pedagogiczny. Wizytatorzy wyznaczeni przez władze kościelne mają prawo wglądu do dokumentacji pracy nauczyciela religii.

Kościelne jednostki organizacyjne, w ramach realizacji swoich zadań statutowych, mogą gromadzić dane dotyczące udziału w katechizacji swoich wiernych. Wprawdzie dane dotyczące udziału poszczególnych osób w lekcjach religii można kwalifikować do kategorii tzw. danych wrażliwych, a więc danych, których przetwarzanie co do zasady jest zabronione³¹. Legalność administrowania tymi danymi przez związki wyznaniowe ma swoje uzasadnienie w przepisie art. 27 ust. 2 pkt 4, który stanowi, iż przetwarzanie

³¹ Art. 27 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j. Dz. U. z r. 2002, Nr 101, poz. 926 ze zm.) zakazuje przetwarzania danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, jak również danych o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym oraz danych dotyczących skazań. Orzeczeń o ukaraniu i mandatów karnych, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym. Szerzej A. DROZD, *Ustawa o ochronie danych osobowych. Komentarz. Wzory pism i przepisy*, Warszawa 2006, s. 164-184; J. BARTA, P. FAJGIELSKI, R. MARKIEWICZ, *Ochrona danych osobowych. Komentarz*, Kraków 2007, s. 518-538; E. KULESZA, *Ochrona danych osobowych a wolność sumienia i wyznania w prawodawstwie polskim*, w: *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. MAJER, Kraków 2002, s. 7-21.

tych danych jest dopuszczalne, jeżeli jest to niezbędne do wykonania statutowych zadań Kościołów i innych związków wyznaniowych³².

Realizacja tego uprawnienia wymaga dużej ostrożności i rozwagi, aby nie zostały naruszone prawnie chronione dobra osób trzecich. Niewątpliwie nie jest dopuszczalną praktyką przekazywanie jednostkom organizacyjnym związków wyznaniowych zbiorów danych osób uczęszczających na lekcje religii, bowiem wśród uczęszczających na te lekcje mogą być także osoby nie należące do danego wyznania. Wydaje się, iż uprawnienie, o którym mowa, może być wykonywane na zasadzie zapytania kierowanego przez organ osoby prawnej danego związku wyznaniowego do dyrekcji określonej szkoły bądź też do określonego katechety, czy wskazane w zapytaniu osoby, uczęszczają na lekcje religii w przedmiotowej szkole. Związki wyznaniowe mają przy tym prawo nie tylko do uzyskania informacji o samym uczestnictwie w katechezie, ale także o osiągniętych przez ucznia wynikach.

5. Status nauczycieli religii

5. 1. Kwalifikacje do nauczania religii

Zatrudnionymi na stanowisku nauczyciela religii mogą zostać jedynie osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje. Kwalifikacje te ustalane są w odpowiednich porozumieniach, zawieranych pomiędzy MENiS oraz władzami zwierzchnimi Kościołów i związków wyznaniowych. Zawarte zostały trzy takie porozumienia: z Kościołem katolickim, Kościołem Adwentyistów Dnia Siódmego oraz z Polską Radą Ekumeniczną. W porozumieniach tych ustalane są przede wszystkim kwalifikacje ogólne, a więc wymagania dotyczące wykształcenia oraz przygotowania pedagogicznego i katechetycznego nauczycieli. Ewentualny brak porozumienia z danym związkiem wyznaniowym nie stanowi przeszkody w nawiązaniu stosunku pracy z nauczycielem religii, skierowanym przez właściwe władze kościelne. Skierowanie to bowiem jest wystarczającym dokumentem, stwierdzającym posiadanie przez niego odpowiednich kwalifikacji.

Skierowanie to powszechnie określane jest mianem **misji kanonicznej**. W świetle polskiego prawa pracy misję kanoniczną należy traktować w kategoriach szczególnych kwalifikacji do wykonywania zawodu. Dokument misji kanonicznej jest to więc imienne, pisemne skierowanie, wydane przez kompetentną, właściwą miejscowo, władzę danego związku wyznaniowego do podjęcia obowiązków nauczyciela religii w określonej szkole

³² Szerzej A. MEZGLEWSKI, *Działalność związków wyznaniowych a ochrona danych osobowych*, SPW 2007, t. 10, s. 5-21; tenże, *Administrowanie danymi osobowymi*, w: A. MEZGLEWSKI, H. MISZTAŁ, P. STANISZ, dz. cyt., s. 207-215.

(przedszkolu). W razie zmiany miejsca zatrudnienia, bądź podjęcia pracy równocześnie w innej szkole katecheta musi postarać się o nową (drugą) misję kanoniczną. Wymóg posiadania przez nauczycieli religii misji kanonicznej podyktowany jest tym, iż Kościoły i związki wyznaniowe muszą mieć swobodny wpływ na obsadę stanowisk nauczycieli religii, gdyż nauczyciele ci mają nauczać prawd, które stanowią depozyt wiary danego Kościoła czy innego związku wyznaniowego. Misja kanoniczna jest zatem gwarantem wierności danego katechety doktrynie Kościoła, który go desygnował do pełnienia tej funkcji.

5. 2. Prawa i obowiązki

Nauczyciele religii mają takie same prawa i obowiązki jak i inni nauczyciele zatrudnieni w danej szkole. Rozporządzenie wykonawcze w sposób wyraźny zapewnia katechetom prawo do organizowania spotkań z rodzicami swoich uczniów również poza wyznaczonymi przez szkołę (przedszkole) zebraniem ogólnymi oraz prawo do prowadzenia na terenie szkół organizacji o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym. Kontrowersyjny jest natomiast umieszczony w rozporządzeniu zakaz przyjmowania przez nich obowiązków wychowawców klasy. Zakaz ten – jak się wydaje – jest niekonstytucyjny i narusza zasadę równouprawnienia obywateli.

Owszem istnieją racje za i przeciw podejmowaniu przez katechetów obowiązków wychowawcy klasy. Tego rodzaju zakaz ewentualnie mogłyby wydać dla swoich katechetów władze określonych związków wyznaniowych. Nie ma natomiast żadnych podstaw prawnych dla formułowania tego rodzaju ograniczeń w państwowych przepisach wykonawczych.

Generalnie nauczyciele religii podlegają takiej samej **ocenie pracy**, jak i inni nauczyciele zatrudnieni w szkole, z tym, że dyrektor szkoły oprócz wszystkich innych wymogów przewidzianych przepisami wykonawczymi, powinien uwzględnić merytoryczną ocenę nauczyciela religii ustaloną przez właściwą władzę kościelną.

Nauczyciele religii objęci są zasadami **awansu zawodowego**, wprowadzonymi przez Kartę Nauczyciela, według czterostopniowej hierarchii: nauczyciel stażysta, nauczyciel kontraktowy, nauczyciel mianowany, nauczyciel dyplomowany. Karta nie precyzuje dodatkowych wymagań wynikających ze specyfiki nauczanego przedmiotu. Oceny dorobku zawodowego w ramach systemu awansu dokonuje dyrektor szkoły, bez konieczności uzgadniania jej z władzami zwierzchnimi związków wyznaniowych.

5. 3. Ustanie stosunku pracy

Ustanie stosunku pracy nauczyciela religii – poza sytuacjami typowymi – może nastąpić także na skutek wygaśnięcia misji kanonicznej (w przypadku gdy udzielona została na czas określony) bądź na skutek wycofania jej przez kompetentne władze związków wyznaniowych. Utrata misji kanonicznej oznacza utratę szczególnych kwalifikacji do wykonywania zawodu – musi więc skutkować ustaniem stosunku pracy. Tryb wygaśnięcia stosunku pracy będzie jednak różnoraki, w zależności od stopnia awansu zawodowego nauczyciela. W przypadku nauczycieli mianowanych zastosowanie mają przepisy Karty Nauczyciela, w stosunku do nauczycieli kontraktowych – przepisy kodeksu pracy. Karta Nauczyciela stanowi, iż w przypadku utraty misji kanonicznej stosunek pracy z nauczycielem ulega rozwiązaniu. Nie precyzuje jednak trybu tego rozwiązania.

Kodeks pracy tryb rozwiązania stosunku pracy uzależnia od przyczyny utraty szczególnych kwalifikacji do wykonywania zawodu. W przypadku zawinionej utraty misji kanonicznej, stosunek pracy wygasa ze skutkiem natychmiastowym. W przypadku niezawinionej utraty misji kanonicznej stosunek pracy może wygasnąć w trybie wypowiedzenia, jednakże tylko wtedy, gdy taką możliwość przewidziano w umowie o pracę. W razie braku tego rodzaju klauzuli stosunek pracy wygaśnie po upływie okresu, na który ona została zawarta. Pomimo trwania stosunku pracy nauczyciel religii, który utracił misję kanoniczną nie może być dopuszczony do prowadzenia lekcji religii.

W praktyce przepisy te nie są stosowane, a stosunek pracy z nauczycielem religii zwykle rozwiązywany jest w trybie natychmiastowym. Przede wszystkim zaś nie podlega badaniu kwestia, czy szczególne kwalifikacje do wykonywania zawodu zostały utracone z winy czy bez winy nauczyciela religii. Praktyka ta ma swoje podstawy w tym, iż władze zwierzchnie związków wyznaniowych przy nadawaniu i cofaniu misji kanonicznej związane są jedynie przepisami swego prawa wewnętrznego. Władze te mają jedynie obowiązek powiadomienia dyrektora szkoły (przedszkola) o cofnięciu misji. Nie mają natomiast obowiązku uzasadniania swoich decyzji. W takiej sytuacji jednak nieuprawnione jest powszechnie stosowane domniemanie zawinionej przez nauczyciela religii utraty misji kanonicznej.

W przypadku cofnięcia misji kanonicznej w trakcie roku szkolnego, władze zwierzchnie związków wyznaniowych mogą wskazać inną osobę do nauczania religii do końca roku szkolnego, jednakże pokrywają one koszty związane z jej zatrudnieniem.